

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

[Bespreking van: M. Teeuwen (2012) Verraderlijk gewoon: licht verstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht]

Doornbos, N.

Publication date

2012

Document Version

Final published version

Published in

Trema

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Doornbos, N. (2012). [Bespreking van: M. Teeuwen (2012) Verraderlijk gewoon: licht verstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht]. *Trema*, 35(7), 255-256. http://www.tijdschrift-trema.nl/site/afgeschermd/artikel_detail/20094549.html

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

VERRADERLIJK GEWOON

Licht verstandelijk gehandicapte jongeren, hun wereld en hun plaats in het strafrecht

Marigo Teeuwen

Amsterdam: SWP 2012, ISBN 978 90 8850 325 2

DOOR NIENKE DOORNBOS

Een 16-jarige jongen – laten we hem voor het gemak Erik noemen – sluipt 's nachts zijn ouderlijk huis uit en steelt bij de burens twee brommers. Deze zet hij voor iedereen zichtbaar in de tuin van zijn ouderlijk huis. De volgende morgen zien de burens de twee brommers bij de jongen in de tuin staan en schakelen de politie in. De jongen, die al twee keer eerder is aangehouden wegens diefstal, wordt in hechtenis genomen. Erik krijgt een maatregel Toezicht en Begeleiding en een maatregel Hulp en Steun opgelegd, moet schadevergoeding betalen en krijgt een werkstraf.

Dat deze jongen straf en begeleiding nodig heeft, is wel duidelijk. Maar moet dat via het strafrechtelijk circuit? En wat bereik je met die straf?

Marigo Teeuwen, sociologe aan de Universiteit van Amsterdam, onderzocht 120 dossiers van licht verstandelijk gehandicapte (lvg) jongeren die een jeugdreclasseringsmaatregel opgelegd hebben gekregen en worden begeleid door de William Schrikker Groep Jeugdreclassering. Ze nam interviews af met de jeugdreclasseringswerkers die hen begeleiden. Daarnaast interviewde ze vertegenwoordigers van politie, officieren van justitie en kinderrechters om een algemeen beeld te krijgen van de plaats die lvg-jongeren innemen in het strafrecht. Haar onderzoek betreft ten eerste de achtergrondkenmerken van deze jongeren: uit welk gezin komen ze, in welke buurten wonen ze, met wie gaan ze om, welke delicten hebben ze gepleegd en welke hulpverlening hebben ze gekregen voor en na het delict? Ten tweede biedt Teeuwen sociologische verklaringen voor de relatie tussen criminaliteit en lvg-jongeren.

Het boek schetst een indringend beeld van een zeer kwetsbare groep jongeren. Het heeft de kwaliteit van een proefschrift en is niet alleen voor sociologen en criminologen interessant, maar ook goed leesbaar voor beleidsmakers, rechters, officieren van justitie, politieagenten, reclasseringswerkers, zorgverleners en alle anderen die met deze groep jongeren werken.

Kennis over licht verstandelijk gehandicapte jongeren

Wat weten we eigenlijk van lvg-jongeren? Heel weinig, blijkt uit de interviews met de professionals. In de opleiding van politieagenten, officieren van justitie en kinderrechters wordt geen speciale aandacht gegeven aan deze groep. Het vermoeden bestaat dat lvg-jongeren zijn oververtegenwoordigd in het strafrecht. De door Teeuwen ondervraagde professionals noemen percentages variërend van 25 tot 70 procent. Maar deze schattingen zijn eigenlijk niet meer dan een slag in de lucht. Ter vergelijking: het aandeel van alle in Nederland wonende jongeren met een licht verstande-

lijke handicap of zwakbegaafdheid wordt geschat op 15,7 procent. Echter bij lang niet alle jongeren wordt de beperking opgemerkt en vastgesteld met IQ-testen. Intelligentie is bovendien maar een van de twee criteria waarop de diagnose 'licht verstandelijk gehandicapt' is gebaseerd. Voor de andere component, sociaal aanpassingsvermogen, zijn nog geen passende testen ontwikkeld. Hoe complex het is, blijkt wel uit de zaak van Erik. Zijn IQ heeft een totaal van 87 (net boven de grens dus), maar de verbale component komt uit op 78 (net onder de grens). Wegens "bijkomende problematiek" wordt hij toch tot de doelgroep gerekend.

De situatie van lvg-jongeren wordt vaak onderschat, omdat ze zo 'verraderlijk gewoon' zijn. Uiterlijk is er geen verschil met andere jongeren en in verbaal opzicht is het verschil ook niet zo maar op te merken. De ontwikkelingsleeftijd van lvg-jongeren kan echter wel zes of acht jaar lager liggen dan hun kalenderleeftijd. Niet alleen zijn lvg-jongeren beperkt intelligent en sterk beïnvloedbaar, ze hebben ook vaak een laag zelfbeeld dat soms gepaard gaat met een irreëel hoog ambitieniveau. Omdat hun handicap niet aan de buitenkant zichtbaar is worden zij regelmatig overvraagd, ook in het eigen gezin. Het niet kunnen voldoen aan de verwachtingen leidt tot frustratie en vermindert het zelfvertrouwen. 'Erbij willen horen'

is dan een begrijpelijke wens. Het maakt hen extra vatbaar voor allerlei vormen van kattenkwaad en criminaliteit, vaak van kwaad tot erger.

Normalisatie

Tot de jaren zestig van de vorige eeuw werden verstandelijk gehandicapten vooral als patiënten ('debielen') beschouwd die medische hulp nodig hadden. Zij leefden voornamelijk in zorginstituties op afgelegen plekken. Mede onder invloed van de Dennendal-affaire¹ leidde kritiek op de tot dan toe gangbare paternalistische houding tot een roep om normalisatie van verstandelijk gehandicapten. Zij moesten weer midden in de maatschappij komen te staan en een zo 'normaal' mogelijk leven leiden. Deze nieuwe aanpak komt overeen met de wens van veel verstandelijk gehandicapten, die immers zelf normaal willen zijn en geen stigma willen krijgen. Het normalisatiebeleid heeft echter tot gevolg gehad dat licht verstandelijk gehandicapten als groep onzichtbaar zijn geworden voor professionele hulpverleningsinstanties. Teeuwen vraagt zich af of de normalisatiegedachte ook in het strafrecht gemeengoed is geworden. Dat blijkt inderdaad het geval te zijn.

Toerekeningsvatbaar?

Een heikel dilemma is of lvg-jongeren verantwoordelijk kunnen worden gehouden voor hun daden. Het merendeel van de respondenten is van mening dat ook licht verstandelijk gehandicapten toerekeningsvatbaar zijn, omdat zij wel goed van kwaad kunnen onderscheiden. Wie echter hoofdstuk 4 uit het boek leest, waarin de achtergrondkenmerken van deze jongeren worden uitgediept, kan zich niet aan de indruk onttrekken dat hier in de eerste plaats intensieve hulp en begeleiding is geboden: het gaat veelal om jongeren uit achterstandsbuurten, van wie naar schatting ongeveer de helft van de ouders ook verstandelijk gehandicapt is en die vaak verschillende ingrijpende gebeurtenissen hebben meegemaakt: echtscheiding, immigratie, huiselijk geweld, alcohol, drugsgebruik en/of psychiatrische problematiek bij een of beide ouders, het overlijden van een of beide ouders, uithuisplaatsing en seksueel misbruik. Voor de meeste jongeren ligt het aantal ingrijpende gebeurtenissen veel hoger dan bij de controlegroep (lvg-jongeren die geen strafblad hebben). Bij bijna de helft van de onderzoeksgroep (48 procent) is een psychiatrische stoornis vastgesteld, variërend van ADHD, autisme en diverse gedragsstoornissen en persoonlijkheidsstoornissen. Ook dit percentage is significant hoger dan bij de controlegroep (20 procent). In het geval van Erik valt hierover ook het nodige op te merken. In zijn nog korte leven heeft hij zowel zijn vader als zijn broertje verloren. Zijn moeder is zwakbegaafd en doof en heeft geen grip op de jongen. Zijn pleegvader had aanvankelijk nog wel enige invloed op hem, maar trok zijn handen van hem af nadat hij nog andere delicten had gepleegd. Na bedreigingen richting zijn moeder en (vermoedelijk eveneens licht verstandelijk gehandicapte) zusjes, is de jongen in een orthopedagogisch centrum geplaatst. Bij Erik is een antisociale gedragsstoornis vastgesteld, die blijkens het dossier mede is ontstaan door pedagogische tekorten en chronische sociale en emotionele overvraging.

Verklaringen voor het delictgedrag

De 120 jongeren uit de onderzoeksgroep hebben in totaal 427 delicten gepleegd, overwegend vermogens- en geweldsdelicten. Hulpverleners en jongeren geven diverse verklaringen voor het delictgedrag. Andere jongeren maken bijvoorbeeld misbruik van de goedgelovigheid van verstandelijk gehandicapten en zuigen hen mee in het delictgedrag. Ruim de helft van de delicten is in groepsverband gepleegd en vaak was in deze zaken sprake van 'groepsdruk'. Andere verklaringen die worden genoemd zijn stoer doen en meelopen, boosheid, verveling of spanningsbehoefte. Sommige jongeren zeggen niet bij het delict betrokken te zijn geweest, maar er alleen bij te hebben gestaan en ernaar te hebben gekeken. Een 13-jarige jongen werd bijvoorbeeld medeplechtig bevonden aan fietsendiefstal, omdat hij de politie niet had gewaarschuwd.

Duivelse 'loop'

Dit soort jongeren komt volgens Teeuwen in een 'duivelse loop' terecht. Omdat de groep zo onzichtbaar is geworden in de samenleving, terwijl die samenleving tegelijkertijd complexer en veel-eisender wordt, moeten jongeren eerst uit de bocht vliegen alvorens zij via jeugdclassering de hulp krijgen die zij nodig hebben en al veel eerder nodig hadden gehad. Teeuwen concludeert dat dit een onnodige belasting en in feite oneigenlijk gebruik van het strafrecht betekent. Zij pleit ervoor lvg-jongeren als een aparte groep te bejegenen en veel meer in te zetten op preventie. Al op jonge leeftijd moet er 'vroegsignalering' plaatsvinden indien daar aanleiding voor is. Zowel de adolescenten als hun ouders dienen te worden begeleid door mentoren en buddy's.

Tot slot

De verdienste van Teeuwen is dat zij lvg-jongeren zoals Erik, als groep zichtbaar maakt. Zij maakt aannemelijk dat de normalisatiegedachte ook in het strafrecht zijn intrede heeft gedaan en dat sommige lvg-jongeren door de toegenomen nadruk op repressie in het strafrecht in een negatieve spiraal terechtkomen. Natuurlijk valt op het boek ook wat aan te merken. Zo komen de maatschappelijke ontwikkelingen die Teeuwen in hoofdstuk 2 schetst stuk voor stuk terug als sociologische verklaringen voor de plaats die lvg-jongeren in het strafrecht innemen, waardoor de conclusie niet veel meer toevoegt. Ook keert steeds de aanname terug dat het aandeel lvg-jongeren in het strafrecht is toegenomen, terwijl Teeuwen onderkent dat zij daar geen empirische onderbouwing voor heeft. Belangrijker is echter dat het boek aanzet tot denken over kwesties als waarheidsvinding en de vrije wil in het strafrecht. Bovendien roept het prangende vragen op met betrekking tot de problematiek van 18+-jongeren, de versnipperde afhandeling van ondertoezichtstelling (civiele rechter), strafzaken (jeugdstrafrechter) en leerplichtzaken (kantonrechter), alsmede over de verschillen in aanpak tussen arrondissementen. Het is dan ook te hopen dat Teeuwen haar onderzoek op dit terrein voortzet.

Dr. N. Doornbos is universitair docent Rechtssociologie aan de Universiteit van Amsterdam. Zij publiceert over onderwerpen op het gebied van recht en communicatie, waarheidsvinding en rechterlijke besluitvorming. Daarnaast geeft zij de vakken 'Recht en menselijk gedrag' en 'Theorie en methoden van rechtswetenschappelijk onderzoek'.

¹ Waarover het televisieprogramma 'Andere Tijden' op 3 december 2002 een mooie documentaire maakte, zie www.geschiedenis24.nl/andere-tijden/afleveringen/2002-2003/Dennendal.html.